

EXPERTISECENTRUM
NEDERLANDS

Aanbevelingen voor herformulering kwalificatie- eisen burgerschapsonderwijs mbo

Evelien Krikhaar en Marian Bruggink

Expertisecentrum Nederlands

Nijmegen, april 2024

1 Inleiding, aanleiding en aanpak

In opdracht van het ministerie van OCW heeft in het voorjaar van 2023 een Expertgroep van docenten, lerarenopleiders en onderzoekers een adviesrapport opgesteld getiteld 'Burgerschapsonderwijs in een veranderende samenleving - Herijking kwalificatie-eisen burgerschapsonderwijs mbo'. In dit adviesrapport beschrijft de Expertgroep twintig kwalificatie-eisen voor burgerschapsonderwijs verdeeld over vier thema's. Elke kwalificatie-eis bestaat uit een doelzin, die vervolgens wordt uitgewerkt in onderdelen (onder het kopje 'het gaat hierbij om') en in voorbeelden (onder het kopje 'te denken valt aan'). De door de Expertgroep geformuleerde doelzinnen uit dit adviesrapport lijken echter niet op zichzelf voor iedereen goed te begrijpen, met name voor de doelgroep van mbo-docenten en coördinatoren Burgerschap. Dat bleek uit een landelijke raadpleging van mbo-docenten en coördinatoren naar aanleiding van het adviesrapport. Vanuit het ministerie van OCW is daarom aan het Expertisecentrum Nederlands gevraagd om de doelzinnen te herformuleren en aan te passen aan ERK-taalniveau B1/B2. De ERK-taalniveaus geven echter kenmerken en capaciteiten van taalgebruikers weer (in 'can-do-statements') en zijn niet direct te vertalen in gedetailleerde vaste kenmerken van geschreven teksten. Vanwege het ontbreken van wetenschappelijk onderzoek naar tekstkenmerken gekoppeld aan taalvaardigheidsniveaus van lezers, is dus niet met zekerheid vast te stellen dat een tekst op B1 en/of B2 niveau is. Wel kunnen we de doelzinnen uit de kwalificatie-eisen eenvoudiger en concreter formuleren, zodat deze beter leesbaar zijn voor de beoogde gebruikers van de tekst.

In deze rapportage doen we een voorstel voor herformulering van de doelzinnen. Daarbij hebben we een aanpak gevolgd waarbij twee onderzoekers (een neerlandicus en een onderwijskundige) in eerste instantie apart van elkaar de zinnen analyseren en herformuleren (stap 1 en 2). Vervolgens hebben de twee onderzoekers hun bevindingen naast elkaar gelegd en zijn samen tot het uiteindelijke (concept)voorstel voor herformulering gekomen (stap 3).

- **Stap 1:** analyseren van de doelzin. Dit doen we door per doelzin aan te geven welke woorden en zinsdelen ervoor zorgen dat de zin moeilijk te begrijpen is en waarom dit een mogelijke taalmoeilijkheid oplevert.
- **Stap 2:** herformuleren van de doelzin. Dit doen we door te zoeken naar synoniemen, door lange zinnen op te delen in kortere zinnen en te zoeken naar meer duiding in de uitgewerkte onderdelen (het kopje 'het gaat hierbij om') voor de beoogde betekenis van de doelzin.
- **Stap 3:** samenvoegen van de analyse en herformulering. We vergelijken onze analyses en voorstellen en komen tot een gezamenlijk eenduidig voorstel voor herformulering van elke doelzin.

Bij het analyseren van de doelzinnen uit de kwalificatie-eisen vielen ons de volgende taalkundige zaken op:

- Er is veelal sprake van abstract taalgebruik.
- De betekenis van woorden of zinnen is soms wat impliciet of ambigu, dat wil zeggen: op meerdere manieren te interpreteren.
- Er zijn veel laagfrequente woorden opgenomen.
- Veel kwalificatie-eisen zijn geformuleerd als een lange complexe zin, met veel inbeddingen en samentrekkingen van zinsdelen. Hierdoor is de betekenis van de zin minder goed te achterhalen.

Voor bovenstaande taalmoeilijkheden zijn we op zoek gegaan naar een alternatieve, eenvoudigere formulering, met als mogelijk gevolg dat:

- de kwalificatie-eis niet meer uit één zin bestaat, maar uit meerdere zinnen.
- de volgorde van de woorden binnen de doelzin verandert.
- er meer woorden in de herformulering nodig zijn of woorden vaker herhaald worden.

In september 2023 hebben we een eerste set van vijf geherformuleerde doelzinnen (thema A) aan OCW voorgelegd. De feedback op deze eerste geherformuleerde doelzinnen hebben we verwerkt en meegenomen in de formulering van de overige doelzinnen (thema B, C en D). In november is een eerste conceptvoorstel met daarin een herformulering van alle doelzinnen voorgelegd aan OCW, leden van de voormalige Expertgroep en een aantal mbo-docenten en coördinatoren Burgerschap, waaronder medewerkers van het Expertisepunt Burgerschap. In een online bijeenkomst is de feedback op het eerste voorstel besproken. Hieruit kwam onder andere naar voren dat het behoud van vaktaal, zoals 'democratische waarden', 'maatschappijvisies' en 'collectieve belangen', wenselijk is en niet vervangen dient te worden door een alternatieve formulering. Het zijn vaktermen waarvan je mag verwachten dat deze bekend zijn bij docenten Burgerschap. Ook het werkwoordgebruik moet volgens de betrokken experts zoveel mogelijk behouden blijven. Met deze en de overige (schriftelijke) feedback heeft het Expertisecentrum Nederlands in december van 2023 een nieuw voorstel opgeleverd. Dit voorstel is in januari van 2024 opnieuw met de opdrachtgever en leden van de voormalige Expertgroep besproken. Hieruit kwamen nog enkele laatste punten ter verbetering naar voren. In dit overleg is ook besloten om zowel de vaktermen als de werkwoorden die meer uitleg nodig hebben, op te nemen in een aparte begrippenlijst. Deze vaktermen en werkwoorden zijn door de betrokken voormalig Expertgroepleden nader toegelicht (zie [bijlage 1](#)). In een aparte sessie met een voormalig Expertgroeplid en tevens curriculumontwikkelaar van SLO, zijn enkele laatste twijfelpunten doorgesproken onder andere over het werkwoordgebruik en het wel of niet opdelen van een doelzin in meerdere zinnen. De gehele feedback van de voormalige Expertgroep is meegenomen in het huidige voorstel voor herformulering van de doelzinnen bij de kwalificatie-eisen burgerschapsonderwijs MBO.

In hoofdstuk 2 geven we per doelzin uit ieder thema (A, B, C en D) een voorstel voor de herformulering van de zin (zie voorstel 3 in het groene kader). Om eerder voorgestelde aanpassingen zichtbaar te houden, geven we in lichtgrijs onze eerdere voorstellen weer (zie voorstel 1 en 2). Daarbij geven we per doelzin puntsgewijs aan welke keuzes in samenspraak met de Expertgroep gemaakt zijn.

2 Voorstel voor herformulering kwalificatie-eisen

2.1 Thema A: Verschil en gelijkwaardigheid

Originele doelzin:

A.1

De student onderbouwt met voorbeeldgevallen hoe mensen en groepen verschillend mogen zijn én hoe pluraliteit begrensd wordt vanwege het principe van gelijkwaardigheid.

Voorstel 1 voor herformulering:

A.1

De student toont aan met voorbeelden hoe mensen (individuen) en groepen van elkaar kunnen en mogen verschillen. Ook toont hij met voorbeelden aan welke grenzen er zijn aan de mate waarin mensen van elkaar mogen verschillen. Het uitgangspunt bij deze voorbeelden is dat alle mensen gelijkwaardig zijn.

Voorstel 2 voor herformulering:

A.1

De student onderbouwt enerzijds hoe mensen en groepen van elkaar kunnen en mogen verschillen en anderzijds welke grenzen er zijn aan de verscheidenheid tussen mensen en tussen groepen (pluraliteit). Het uitgangspunt bij deze onderbouwing is het principe van gelijkwaardigheid.

Voorstel 3 voor herformulering:

A.1

De student onderbouwt enerzijds hoe personen en groepen van elkaar kunnen en mogen verschillen en anderzijds welke grenzen er zijn aan pluraliteit. Het uitgangspunt bij deze onderbouwing is het principe van gelijkwaardigheid.

Keuzes bij ons voorstel voor de herformulering van de doelzin:

- Het werkwoord 'onderbouwt' is behouden en is opgenomen in een aparte lijst met nog nader toe te lichten werkwoorden.
- 'Met voorbeeldgevallen' is verwijderd; de wijze waarop de student iets kan of moet onderbouwen wordt toegelicht in de nog te ontwikkelen handreiking voor docenten.
- De term 'pluraliteit' is behouden en is opgenomen in een aparte lijst met nog nader toe te lichten specifieke vaktermen.
- 'Principe van gelijkwaardigheid' is behouden en is opgenomen in de lijst met nog nader toe te lichten vaktermen.
- De term 'begrensd wordt' is vervangen door 'welke grenzen er zijn aan'.
- Er zijn twee zinnen geformuleerd in plaats van één zin voor een betere leesbaarheid.
- 'Enerzijds' en 'anderzijds' is toegevoegd om de tegenstelling aan te duiden.

- 'Mensen en groepen' is veranderd in 'personen en groepen' om aan te duiden dat het bij 'mensen' om individuen gaat in tegenstelling tot 'groepen' (van mensen).

Originele doelzin:

A.2

De student onderbouwt met voorbeeldgevallen hoe in- en uitsluiting werkt en hoe verschil en gelijkwaardigheid daarmee samenhangen.

Voorstel 1 voor herformulering:

A.2

De student geeft voorbeelden van insluiting en uitsluiting van mensen (individuen) en groepen. Daarbij toont hij aan hoe verschillen en gelijkwaardigheid tussen mensen kunnen leiden tot situaties van in- en uitsluiting. Hij toont ook het omgekeerde aan: hoe in- en uitsluiting kan leiden tot verschillen en gelijkwaardigheid tussen mensen.

Voorstel 2 voor herformulering:

A.2

De student onderbouwt hoe in- en uitsluiting van mensen (individuen) en groepen werkt. Daarbij onderbouwt de student hoe verschillen en gelijkwaardigheid tussen mensen kunnen leiden tot situaties van in- en uitsluiting en ook omgekeerd: hoe in- en uitsluiting kan leiden tot verschillen en gelijkwaardigheid tussen mensen.

Voorstel 3 voor herformulering:

A.2

De student onderbouwt hoe in- en uitsluiting van personen en groepen werkt. Daarbij onderbouwt de student hoe verschillen en gelijkwaardigheid tussen mensen kunnen leiden tot situaties van in- en uitsluiting en ook omgekeerd: hoe in- en uitsluiting kan leiden tot verschillen en gelijkwaardigheid tussen mensen.

Keuzes bij ons voorstel voor de herformulering van de doelzin:

- Het werkwoord 'onderbouwt' is behouden en is opgenomen in de lijst met nog nader toe te lichten werkwoorden.
- Het werkwoord 'werkt' is behouden en is opgenomen in de lijst met nog nader toe te lichten werkwoorden.
- Ter verduidelijking van het begrip 'in- en uitsluiting' is toegevoegd 'van personen en groepen'. De term 'in- en uitsluiting' is opgenomen in de lijst met nog nader toe te lichten vaktermen.
- Een omschrijving van het werkwoord 'samenhangen' is gebruikt.
- 'Met voorbeeldgevallen' is verwijderd; dit komt terug in de nog op te stellen handreiking voor docenten.
- Er zijn twee zinnen geformuleerd in plaats van één zin voor een betere leesbaarheid.

- Ter verduidelijking van het begrip 'verschil en gelijkwaardigheid' is toegevoegd 'tussen mensen' (verschillen en gelijkwaardigheid tussen mensen).

Originele doelzin:

A.3

De student onderbouwt hoe maatschappelijke ontwikkelingen een rol spelen bij de spanning tussen verschil en gelijkwaardigheid en welke bijdrage (groepen) mensen op die ontwikkelingen hebben (gehad).

Voorstel 1 voor herformulering:

A.3

De student toont aan hoe ontwikkelingen in de maatschappij invloed hebben op de tegenstelling tussen enerzijds verschillen tussen mensen en anderzijds gelijkwaardigheid tussen mensen. Hij toont ook aan hoe mensen invloed hebben of hebben gehad op deze ontwikkelingen in de maatschappij.

Voorstel 2 voor herformulering:

A.3

De student onderbouwt hoe maatschappelijke ontwikkelingen een rol spelen bij de mogelijke tegenstrijdigheid tussen verschil en gelijkwaardigheid. De student onderbouwt ook hoe mensen en groepen mensen invloed op deze maatschappelijke ontwikkelingen hebben of hebben gehad.

Voorstel 3 voor herformulering:

A.3

De student onderbouwt hoe maatschappelijke ontwikkelingen een rol spelen bij de spanning tussen verschil en gelijkwaardigheid. De student onderbouwt ook hoe personen en groepen invloed op deze maatschappelijke ontwikkelingen hebben of hebben gehad.

Keuzes bij ons voorstel voor de herformulering van de doelzin:

- Het werkwoord 'onderbouwt' is behouden en is opgenomen in de lijst met nog nader toe te lichten werkwoorden.
- De term 'spanning' is behouden en is opgenomen in de lijst met nog nader toe te lichten vaktermen.
- De haakjes zijn weggewerkt bij '(groepen) mensen' en vervangen door 'personen en groepen' om aan te geven dat het om individuen en groepen (van mensen) gaat.
- De haakjes zijn weggewerkt bij 'hebben (gehad)'.
- Er zijn twee zinnen geformuleerd in plaats van één zin voor een betere leesbaarheid.
- De constructie 'bijdrage hebben op' is taalkundig niet correct, en vervangen door 'invloed hebben op'.
- Bij deze zin is 'tussen mensen' niet toegevoegd aan 'verschil en gelijkwaardigheid' omdat er voor 'verschil en gelijkwaardigheid' al het woord 'tussen' staat. Herhaald gebruik van het voorzetsel 'tussen' maakt de zin minder goed leesbaar.

Originele doelzin:

A.4

De student verkent (eigen) ervaringen en onderneemt activiteiten binnen spanningen tussen verschil en gelijkwaardigheid en verbindt deze met gebeurtenissen in samenleving en beroep.

Voorstel 1 voor herformulering:

A.4

De student denkt na over eigen ervaringen en ervaringen van anderen met de tegenstellingen tussen enerzijds verschillen tussen mensen en anderzijds gelijkwaardigheid tussen mensen. Hij voert activiteiten uit die te maken hebben met deze tegenstellingen. Hij legt de relatie tussen deze ervaringen en gebeurtenissen in de samenleving en de beroepspraktijk.

Voorstel 2 voor herformulering:

A.4

De student verkent ervaringen van zichzelf en van anderen met de mogelijke tegenstrijdigheden tussen verschil en gelijkwaardigheid. De student voert activiteiten uit die te maken hebben met deze tegenstrijdigheden. De student legt daarbij de relatie met gebeurtenissen in de samenleving en de beroepspraktijk.

Voorstel 3 voor herformulering:

A.4

De student verkent ervaringen van zichzelf of van anderen met spanningen tussen verschil en gelijkwaardigheid. De student voert activiteiten uit die te maken hebben met deze spanningen. De student legt daarbij de relatie met gebeurtenissen in de samenleving en de beroepspraktijk.

Keuzes bij ons voorstel voor de herformulering van de doelzin:

- Het werkwoord 'verkent' is behouden en is opgenomen in de lijst met nog nader toe te lichten werkwoorden.
- De haakjes bij '(eigen) ervaringen' zijn weggewerkt en geherformuleerd als 'ervaringen van zichzelf of van anderen'. Op basis van feedback vanuit de Expertgroep is gebleken dat hier bedoeld wordt: ervaringen van zichzelf of van anderen, waarbij ervaringen van beide bronnen ook mag, maar niet vereist is. Dat betekent dat 'en' in deze formulering te sterk is. Het in principe wel passende 'en/of' hebben we op advies van SLO niet opgenomen, waardoor de keuze is gevallen op 'of'.
- De term 'spanning' is behouden en is opgenomen in de lijst met nog nader toe te lichten vaktermen.
- Ervaringen 'binnen' is vervangen door ervaringen 'met'.
- 'Onderneemt activiteiten binnen spanningen' is vervangen door 'voert activiteiten uit die te maken hebben met spanningen'.
- Er zijn drie zinnen geformuleerd in plaats van één zin voor een betere leesbaarheid.
- 'Gebeurtenissen in beroep' is incorrect taalgebruik en aangepast in 'gebeurtenissen in de beroepspraktijk'.

- Het werkwoord 'verbindt' is vervangen door 'legt de relatie met'. 'De relatie leggen met' is opgenomen in de lijst met nog nader toe te lichten werkwoorden.
- Bij deze zin is 'tussen mensen' niet toegevoegd aan 'verschil en gelijkwaardigheid' omdat er voor 'verschil en gelijkwaardigheid' al het woord 'tussen' staat. Herhaald gebruik van het voorzetsel 'tussen' maakt de zin minder goed leesbaar.

Originele doelzin:

A.5

De student verkent diens standpunten en ontwikkelt handelingsmogelijkheden bij vraagstukken waar verschil en gelijkwaardigheid op gespannen voet staan en beschrijft hoe deze standpunten en handelingsmogelijkheden zich verhouden tot democratische waarden en dilemma's.

Voorstel 1 voor herformulering:

A.5

De student denkt na over zijn eigen meningen over situaties waarin de verschillen tussen mensen en de gelijkwaardigheid tussen mensen niet in balans zijn. De student bedenkt wat iemand mogelijk kan doen om de problemen in deze situaties op te lossen. De student beschrijft hoe zijn meningen en zijn mogelijke oplossingen wel of niet passen bij de afspraken die wij in onze democratische samenleving hebben gemaakt.

Voorstel 2 voor herformulering:

A.5

De student verkent eigen standpunten over problemen waarbij de verschillen en de gelijkwaardigheid tussen mensen niet in balans/mogelijk tegenstrijdig zijn. De student bedenkt wat iemand mogelijk kan doen om deze problemen aan te pakken. De student beschrijft hoe eigen standpunten en mogelijke aanpakken zich verhouden tot democratische waarden en dilemma's.

Voorstel 3 voor herformulering:

A.5

De student verkent eigen standpunten bij vraagstukken waarbij verschillen en gelijkwaardigheid tussen personen en groepen op gespannen voet met elkaar staan. De student ontwikkelt ook handelingsmogelijkheden bij deze vraagstukken. De student beschrijft hoe eigen standpunten en handelingsmogelijkheden zich verhouden tot democratische waarden en dilemma's.

Keuzes bij ons voorstel voor de herformulering van de doelzin:

- Het werkwoord 'verkent' is behouden en is opgenomen in de lijst met nog nader toe te lichten werkwoorden.
- Het werkwoord 'ontwikkelt' is behouden en is opgenomen in de lijst met nog nader toe te lichten werkwoorden.
- 'Diens' is ouderwets formeel taalgebruik en niet passend hier. Het woord is vervangen door 'eigen'.

- De term 'vraagstukken' is behouden en is opgenomen in de lijst met nog nader toe te lichten vaktermen.
- Ter verduidelijking van het begrip 'verschil en gelijkwaardigheid' is toegevoegd 'tussen personen en groepen' (verschillen en gelijkwaardigheid tussen personen en groepen).
- De term 'op gespannen voet staan' is behouden en wordt opgenomen in de lijst met nog nader toe te lichten werkwoorden. De correcte complete uitdrukking is 'op gespannen voet staan met...'. In ons voorstel hebben we daarom 'met elkaar' toegevoegd, waarmee ook de betekenis van de zin duidelijker wordt.
- De term 'handelingsmogelijkheden' is behouden en is opgenomen in de lijst met nog nader toe te lichten vaktermen.
- De term 'democratische waarden en dilemma's' is behouden en is opgenomen in de lijst met nog nader toe te lichten vaktermen.
- Er zijn drie zinnen geformuleerd in plaats van één voor een betere leesbaarheid.

2.2 Thema B: Individu en groep

Originele doelzin:

B.1

De student onderbouwt met voorbeeldgevallen hoe spanning kan ontstaan tussen individuele en collectieve belangen.

Voorstel 1 voor herformulering:

B.1

De student toont aan met voorbeelden hoe tegenstellingen kunnen ontstaan tussen zaken die belangrijk zijn voor individuen en zaken die belangrijk zijn voor groepen.

Voorstel 2 voor herformulering:

B.1

De student onderbouwt hoe mogelijke tegenstrijdigheid kan ontstaan tussen individuele en gezamenlijke belangen.

Voorstel 3 voor herformulering:

B.1

De student onderbouwt hoe spanning kan ontstaan tussen individuele en collectieve belangen.

Keuzes bij ons voorstel voor de herformulering van de doelzin:

- Het werkwoord 'onderbouwt' is behouden en is opgenomen in de lijst met nog nader toe te lichten werkwoorden.
- 'Met voorbeeldgevallen' is verwijderd; dit komt terug in de nog op te stellen handreiking voor docenten.
- De term 'spanning' is behouden en is opgenomen in de lijst met nog nader toe te lichten vaktermen.
- De term 'collectieve belangen' is behouden en is opgenomen in de lijst met nog nader toe te lichten vaktermen.

Originele doelzin:

B.2

De student onderbouwt met voorbeeldgevallen hoe overheden en gemeenschappen via regels omgaan met spanningen tussen individuele en collectieve belangen

Voorstel 1 voor herformulering:

B.2

De student toont aan met voorbeelden hoe overheden en groepen in de maatschappij met gebruik van regels omgaan met tegenstellingen tussen zaken die belangrijk zijn voor individuen en zaken die belangrijk zijn voor groepen.

Voorstel 2 voor herformulering:

B.2

De student onderbouwt hoe overheden en groepen in de maatschappij met gebruik van regels omgaan met mogelijke tegenstrijdigheden tussen individuele en gezamenlijke belangen.

Voorstel 3 voor herformulering:

B.2

De student onderbouwt hoe overheden en gemeenschappen door gebruik van regels omgaan met spanningen tussen individuele en collectieve belangen

Keuzes bij ons voorstel voor de herformulering van de doelzin:

- Het werkwoord 'onderbouwt' is behouden en is opgenomen in de lijst met nog nader toe te lichten werkwoorden.
- 'Met voorbeeldgevallen' is verwijderd; dit komt terug in de nog op te stellen handreiking voor docenten.
- De term 'gemeenschappen' is behouden en is opgenomen in de lijst met nog nader toe te lichten vaktermen.
- 'Via' is vervangen door 'door gebruik van'.
- De term 'spanningen' is behouden en is opgenomen in de lijst met nog nader toe te lichten vaktermen.
- De term 'collectieve belangen' is behouden en is opgenomen in de lijst met nog nader toe te lichten vaktermen.

Originele doelzin:

B.3

De student onderbouwt hoe maatschappelijke ontwikkelingen een rol spelen in hoe het (tijdelijke) evenwicht tussen individuele en collectieve belangen wordt bepaald en welke bijdrage (groepen) mensen op die ontwikkelingen hebben (gehad).

Voorstel 1 voor herformulering:

B.3

De student toont aan hoe ontwikkelingen in de maatschappij invloed hebben op hoe bepaald wordt dat er (tijdelijke) overeenstemming is tussen zaken die belangrijk zijn voor individuen en zaken die belangrijk zijn voor groepen mensen. Hij toont ook aan hoe mensen invloed hebben of hebben gehad op deze ontwikkelingen in de maatschappij.

Voorstel 2 voor herformulering:

B.3

De student onderbouwt hoe maatschappelijke ontwikkelingen een rol spelen in hoe bepaald wordt dat er (tijdelijke) overeenstemming/balans is tussen individuele en gezamenlijke belangen. De student onderbouwt ook hoe mensen en groepen mensen invloed op deze maatschappelijke ontwikkelingen hebben of hebben gehad.

Voorstel 3 voor herformulering:

B.3

De student onderbouwt hoe maatschappelijke ontwikkelingen een rol spelen in hoe het (tijdelijke) evenwicht tussen individuele en collectieve belangen wordt bepaald. De student onderbouwt ook hoe personen en groepen invloed op deze maatschappelijke ontwikkelingen hebben of hebben gehad.

Keuzes bij ons voorstel voor de herformulering van de doelzin:

- Het werkwoord 'onderbouwt' is behouden en is opgenomen in de lijst met nog nader toe te lichten werkwoorden.
- De haakjes bij 'tijdelijke' zijn behouden, omdat deze niet eenvoudig weg te werken zijn, zonder de zin omslachtiger te formuleren. Dit kan worden toegelicht bij de nog op te stellen handreiking voor docenten.
- De term 'evenwicht' is behouden en is opgenomen in de lijst met nog nader toe te lichten vaktermen.
- De term 'collectieve belangen' is behouden en is opgenomen in de lijst met nog nader toe te lichten vaktermen.
- Het woord 'bijdrage' is vervangen door 'invloed'.
- De haakjes zijn weggewerkt bij '(groepen) mensen' en veranderd in 'personen en groepen' om aan te duiden dat het hier om individuen en groepen gaat.
- De haakjes zijn weggewerkt bij 'hebben (gehad)'.
- Er zijn twee zinnen geformuleerd in plaats van één zin voor een betere leesbaarheid.

Originele doelzin:

B.4

De student verkent (eigen) ervaringen met en onderneemt activiteiten binnen spanningen tussen individuele en collectieve belangen en verbindt deze met gebeurtenissen in samenleving en beroep.

Voorstel 1 voor herformulering:

B.4

De student denkt na over eigen ervaringen en ervaringen van anderen met de tegenstellingen tussen zaken die belangrijk zijn voor individuen en zaken die belangrijk zijn voor groepen. Hij voert activiteiten uit die te maken hebben met deze tegenstellingen. Hij legt de relatie tussen deze ervaringen en gebeurtenissen in de samenleving en de beroepspraktijk.

Voorstel 2 voor herformulering:

B.4

De student verkent ervaringen van zichzelf en van anderen met de mogelijke tegenstrijdigheden tussen individuele en gezamenlijke belangen. De student voert activiteiten uit die te maken hebben met deze tegenstrijdigheden. De student legt daarbij de relatie met gebeurtenissen in de samenleving en de beroepspraktijk.

Voorstel 3 voor herformulering:

B.4

De student verkent ervaringen van zichzelf of van anderen met spanningen tussen individuele en collectieve belangen. De student voert activiteiten uit die te maken hebben met deze spanningen. De student legt daarbij de relatie met gebeurtenissen in de samenleving en de beroepspraktijk.

Keuzes bij ons voorstel voor de herformulering van de doelzin:

- Het werkwoord 'verkent' is behouden en is opgenomen in de lijst met nog nader toe te lichten werkwoorden.
- De haakjes bij '(eigen) ervaringen' zijn weggewerkt. Zie de toelichting bij A4.
- De term 'spanningen' is behouden en is opgenomen in de lijst met nog nader toe te lichten vaktermen.
- De term 'collectieve belangen' is behouden en is opgenomen in de lijst met nog nader toe te lichten vaktermen.
- 'Onderneemt activiteiten binnen spanningen' is vervangen door 'voert activiteiten uit die te maken hebben met spanningen'.
- Het werkwoord 'verbindt' is vervangen door 'legt de relatie met'. 'De relatie leggen met' is opgenomen in de lijst met nog nader toe te lichten werkwoorden.
- 'Gebeurtenissen in beroep' is incorrect taalgebruik en aangepast in 'gebeurtenissen in de beroepspraktijk'.
- Er zijn drie zinnen geformuleerd in plaats van één voor een betere leesbaarheid.

Originele doelzin:

B.5

De student verkent diens standpunten en ontwikkelt handelingsmogelijkheden bij vraagstukken waar individuele en collectieve belangen op gespannen voet staan en beschrijft hoe deze standpunten en handelingsmogelijkheden zich verhouden tot democratische waarden en dilemma's.

Voorstel 1 voor herformulering:

B.5

De student denkt na over zijn eigen meningen over situaties waarin geen balans bestaat tussen zaken die belangrijk zijn voor individuen enerzijds en voor groepen mensen anderzijds. De student bedenkt wat iemand mogelijk kan doen om de problemen in deze situaties op te lossen. De student beschrijft hoe zijn meningen en zijn mogelijke oplossingen wel of niet passen bij de afspraken die wij in onze democratische samenleving hebben gemaakt.

Voorstel 2 voor herformulering:

B.5

De student verkent eigen standpunten over problemen waarbij individuele en gezamenlijke belangen niet in balans/mogelijk tegenstrijdig zijn. De student bedenkt wat iemand mogelijk kan doen om deze problemen aan te pakken. De student beschrijft hoe eigen standpunten en mogelijke aanpakken zich verhouden tot democratische waarden en dilemma's.

Voorstel 3 voor herformulering:

B.5

De student verkent eigen standpunten bij vraagstukken waarbij individuele en collectieve belangen op gespannen voet met elkaar staan. De student ontwikkelt handelingsmogelijkheden bij deze vraagstukken. De student beschrijft hoe eigen standpunten en handelingsmogelijkheden zich verhouden tot democratische waarden en dilemma's.

Keuzes bij ons voorstel voor de herformulering van de doelzin:

- Het werkwoord 'verkent' is behouden en is opgenomen in de lijst met nog nader toe te lichten werkwoorden.
- Het werkwoord 'ontwikkelt' is behouden en is opgenomen in de lijst met nog nader toe te lichten werkwoorden.
- 'Diens' is ouderwets formeel taalgebruik en niet passend hier. Het woord is vervangen door 'eigen'.
- De term 'vraagstukken' is behouden en is opgenomen in de lijst met nog nader toe te lichten vaktermen.
- De term 'collectieve belangen' is behouden en is opgenomen in de lijst met nog nader toe te lichten vaktermen.
- De term 'op gespannen voet staan' is behouden en wordt opgenomen in de lijst met nog nader toe te lichten werkwoorden. De correcte complete uitdrukking is 'op gespannen voet staan met...'. In ons voorstel hebben we daarom 'met elkaar' toegevoegd, waarmee ook de betekenis van de zin duidelijker wordt.
- De term 'handelingsmogelijkheden' is behouden en is opgenomen in de lijst met nog nader toe te lichten vaktermen.
- De term 'democratische waarden en dilemma's' is behouden en is opgenomen in de lijst met nog nader toe te lichten vaktermen.
- Er zijn drie zinnen geformuleerd in plaats van één voor een betere leesbaarheid.

2.3 Thema C: Maatschappijvisies en maatschappelijke vraagstukken

Originele doelzin:

C.1

De student onderbouwt met voorbeeldgevallen hoe vanuit verschillende maatschappijvisies gekeken kan worden naar maatschappelijke vraagstukken en bijbehorende oplossingsrichtingen.

Voorstel 1 voor herformulering:

C.1

De student toont aan met voorbeelden hoe je vanuit verschillende opvattingen over de maatschappij kunt kijken naar maatschappelijke problemen en bijbehorende ideeën voor oplossingen.

Voorstel 2 voor herformulering:

C.1

De student onderbouwt hoe vanuit verschillende maatschappijvisies gekeken kan worden naar maatschappelijke problemen en bijbehorende ideeën voor oplossingen.

Voorstel 3 voor herformulering:

C.1

De student onderbouwt hoe vanuit verschillende maatschappijvisies gekeken kan worden naar maatschappelijke vraagstukken en bijbehorende ideeën voor oplossingen.

Keuzes bij ons voorstel voor de herformulering van de doelzin:

- Het werkwoord 'onderbouwt' is behouden en is opgenomen in de lijst met nog nader toe te lichten werkwoorden.
- 'Met voorbeeldgevallen' is verwijderd; dit komt terug in de nog op te stellen handreiking voor docenten.
- De term 'maatschappijvisies' is behouden en is opgenomen in de lijst met nog nader toe te lichten vaktermen.
- De term 'vraagstukken' is behouden en is opgenomen in de lijst met nog nader toe te lichten vaktermen.
- De term 'oplossingsrichtingen' is vervangen door 'ideeën voor oplossingen'.

Originele doelzin:

C.2

De student onderbouwt met voorbeeldgevallen hoe actie, beleid en regelgeving beogen bij te dragen aan (deel)oplossingen van maatschappelijke vraagstukken.

Voorstel 1 voor herformulering:

C.2

De student toont aan met voorbeelden hoe activiteiten, beleid en regels vanuit de overheid bedoeld zijn om te helpen bij (deel)oplossingen van maatschappelijke problemen.

Voorstel 2 voor herformulering:

C.2

De student onderbouwt hoe activiteiten, beleid en regels vanuit de overheid bedoeld zijn om te helpen bij (deel)oplossingen van maatschappelijke problemen.

Voorstel 3 voor herformulering:

C.2

De student onderbouwt hoe activiteiten, beleid en regelgeving bedoeld zijn om te helpen bij (deel)oplossingen van maatschappelijke vraagstukken.

Keuzes bij ons voorstel voor de herformulering van de doelzin:

- Het werkwoord 'onderbouwt' is behouden en is opgenomen in de lijst met nog nader toe te lichten werkwoorden.
- 'Met voorbeeldgevallen' is verwijderd; dit komt terug in de nog op te stellen handreiking voor docenten.
- De term 'actie' is vervangen door 'activiteiten'.
- De term 'regelgeving' is behouden en is opgenomen in de lijst met nog nader toe te lichten vaktermen.
- 'Beogen' is vervangen door 'bedoeld zijn om'.
- 'Bij te dragen aan' is vervangen door 'te helpen bij'.
- De haakjes bij '(deel)oplossingen' zijn behouden, omdat deze niet eenvoudig weg te werken zijn, zonder de zin omslachtiger te formuleren. Dit kan verder worden toegelicht bij de nog op te stellen handreiking voor docenten.
- De term 'vraagstukken' is behouden en is opgenomen in de lijst met nog nader toe te lichten vaktermen.

Originele doelzin:

C.3

De student onderbouwt hoe maatschappelijke ontwikkelingen een rol spelen in hoe maatschappijvisies en maatschappelijke ordeningen vorm krijgen en welke bijdrage (groepen) mensen op die ontwikkelingen hebben (gehad).

Voorstel 1 voor herformulering:

C.3

De student toont aan hoe ontwikkelingen in de maatschappij invloed hebben op hoe opvattingen over de maatschappij en onderverdelingen binnen de maatschappij ontstaan. Hij toont ook aan hoe mensen invloed hebben of hebben gehad op deze ontwikkelingen in de maatschappij.

Voorstel 2 voor herformulering:

C.3

De student onderbouwt hoe maatschappelijke ontwikkelingen een rol spelen in hoe maatschappijvisies en onderverdelingen binnen de maatschappij ontstaan. De student onderbouwt ook hoe mensen en groepen mensen invloed op deze maatschappelijke ontwikkelingen hebben of hebben gehad.

Voorstel 3 voor herformulering:

C.3

De student onderbouwt hoe maatschappelijke ontwikkelingen een rol spelen in hoe maatschappijvisies en maatschappelijke ordeningen vorm krijgen. De student onderbouwt ook hoe personen en groepen invloed op deze maatschappelijke ontwikkelingen hebben of hebben gehad.

Keuzes bij ons voorstel voor de herformulering van de doelzin:

- Het werkwoord 'onderbouwt' is behouden en is opgenomen in de lijst met nog nader toe te lichten werkwoorden.
- De term 'maatschappijvisies' is behouden en is opgenomen in de lijst met nog nader toe te lichten vaktermen.
- De term 'maatschappelijke ordeningen' is behouden en is opgenomen in de lijst met nog nader toe te lichten vaktermen.
- Het werkwoord 'vorm krijgen' is behouden en is opgenomen in de lijst met nog nader toe te lichten werkwoorden.
- Het woord 'bijdrage' is vervangen door 'invloed'.
- De haakjes zijn weggewerkt bij '(groepen) mensen' en vervangen door 'personen en groepen' om aan te geven dat het om individuen en groepen gaat.
- De haakjes zijn weggewerkt bij 'hebben (gehad)'.
- Er zijn twee zinnen geformuleerd in plaats van één zin voor een betere leesbaarheid.

Originele doelzin:

C.4

De student verkent (eigen) ervaringen met verschillende maatschappijvisies en maatschappelijke ordeningen en verbindt deze met gebeurtenissen in samenleving en beroep.

Voorstel 1 voor herformulering:

C.4

De student denkt na over eigen ervaringen en ervaringen van anderen met verschillende opvattingen over de maatschappij en onderverdelingen in de maatschappij. Hij legt de relatie tussen deze ervaringen en gebeurtenissen in de samenleving en de beroepspraktijk.

Voorstel 2 voor herformulering:

C.4

De student verkent ervaringen van zichzelf en van anderen met verschillende maatschappijvisies en onderverdelingen in de maatschappij. De student legt daarbij de relatie met gebeurtenissen in de samenleving en de beroepspraktijk.

Voorstel 3 voor herformulering:

C.4

De student verkent ervaringen van zichzelf of van anderen met verschillende maatschappijvisies en maatschappelijke ordeningen. De student legt daarbij de relatie met gebeurtenissen in de samenleving en de beroepspraktijk.

Keuzes bij ons voorstel voor de herformulering van de doelzin:

- Het werkwoord 'verkent' is behouden en is opgenomen in de lijst met nog nader toe te lichten werkwoorden.
- De haakjes bij '(eigen) ervaringen' zijn weggewerkt. Zie de toelichting bij A4.
- De term 'maatschappijvisies' is behouden en is opgenomen in de lijst met nog nader toe te lichten vaktermen.
- De term 'maatschappelijke ordeningen' is behouden en is opgenomen in de lijst met nog nader toe te lichten vaktermen.
- Het werkwoord 'verbindt' is vervangen door 'legt de relatie met'. 'De relatie leggen met' is opgenomen in de lijst met nog nader toe te lichten werkwoorden.
- 'Gebeurtenissen in beroep' is incorrect taalgebruik en aangepast in 'gebeurtenissen in de beroepspraktijk'.
- Er zijn twee zinnen geformuleerd in plaats van één voor een betere leesbaarheid.

Originele doelzin:

C.5

De student verkent diens standpunten en ontwikkelt handelingsmogelijkheden ten aanzien van maatschappelijke vraagstukken en oplossingsrichtingen en beschrijft hoe deze standpunten en handelingsmogelijkheden zich verhouden tot democratische waarden en dilemma's.

Voorstel 1 voor herformulering:

C.5

De student denkt na over zijn eigen meningen over maatschappelijke problemen en oplossingen. De student bedenkt wat iemand mogelijk kan doen om de problemen in deze situaties op te lossen. De student beschrijft hoe zijn meningen en zijn mogelijke oplossingen wel of niet passen bij de afspraken die wij in onze democratische samenleving hebben gemaakt.

Voorstel 2 voor herformulering:

C.5

De student verkent eigen standpunten over maatschappelijke problemen en mogelijke oplossingen. De student bedenkt wat iemand mogelijk kan doen om deze problemen aan te pakken. De student beschrijft hoe eigen standpunten en mogelijke aanpakken zich verhouden tot democratische waarden en dilemma's.

Voorstel 3 voor herformulering:

C.5

De student verkent eigen standpunten over maatschappelijke vraagstukken en ideeën voor oplossingen. De student ontwikkelt handelingsmogelijkheden bij deze vraagstukken en ideeën voor oplossingen. De student beschrijft hoe eigen standpunten en handelingsmogelijkheden zich verhouden tot democratische waarden en dilemma's.

Keuzes bij ons voorstel voor de herformulering van de doelzin:

- Het werkwoord 'verkent' is behouden en is opgenomen in de lijst met nog nader toe te lichten werkwoorden.
- Het werkwoord 'ontwikkelt' is behouden en is opgenomen in de lijst met nog nader toe te lichten werkwoorden.
- 'Diens' is ouderwets formeel taalgebruik en niet passend hier. Het woord is vervangen door 'eigen'.
- De term 'vraagstukken' is behouden en is opgenomen in de lijst met nog nader toe te lichten vaktermen.
- De term 'oplossingsrichtingen' is vervangen door 'ideeën voor oplossingen'.
- De term 'handelingsmogelijkheden' is behouden en is opgenomen in de lijst met nog nader toe te lichten vaktermen.
- De term 'democratische waarden en dilemma's' is behouden en is opgenomen in de lijst met nog nader toe te lichten vaktermen.
- De oorspronkelijke zin bevat veel samentrekkingen. Deze hebben we voor een betere leesbaarheid en begrijpelijkheid uit elkaar getrokken en volledig uitgeschreven.

2.4 Thema D: Macht en besluitvorming

Originele doelzin:

D.1

De student onderbouwt met voorbeeldgevallen hoe (mede)zeggenschap en besluitvorming in verschillende situaties vorm krijgen, welke belangen deze weerspiegelen en welke voor- en nadelen aan deze vormgeving verbonden zijn.

Voorstel 1 voor herformulering:

D.1

De student toont aan met voorbeelden hoe vormen van (mede)zeggenschap en besluitvorming in verschillende situaties ontstaan. Hij toont aan welke zaken die belangrijk zijn voor mensen in deze vormen te herkennen zijn. Hij toont ook aan welke voor- en nadelen er zijn aan deze vormen.

Voorstel 2 voor herformulering:

D.1

De student onderbouwt hoe vormen van (mede)zeggenschap en besluitvorming in verschillende situaties ontstaan. De student onderbouwt ook welke belangen in deze vormen te herkennen zijn en welke voor- en nadelen er zijn aan deze vormen.

Voorstel 3 voor herformulering:

D.1

De student onderbouwt hoe vormen van (mede)zeggenschap en besluitvorming in verschillende situaties ontstaan. De student onderbouwt ook welke belangen in deze vormen te herkennen zijn en welke voor- en nadelen er zijn aan deze vormen.

Keuzes bij ons voorstel voor de herformulering van de doelzin:

- Het werkwoord 'onderbouwt' is behouden en is opgenomen in de lijst met nog nader toe te lichten werkwoorden.
- 'Met voorbeeldgevallen' is verwijderd; dit komt terug in de nog op te stellen handreiking voor docenten.
- De haakjes bij '(mede)zeggenschap' zijn behouden, omdat deze niet eenvoudig weg te werken zijn, zonder de zin omslachtiger te formuleren. De term is opgenomen in de lijst met nog nader toe te lichten vaktermen.
- De term 'besluitvorming' is behouden en is opgenomen in de lijst met nog nader toe te lichten vaktermen.
- 'Hoe .. vorm krijgen' is vervangen door 'hoe vormen van .. ontstaan', zodat we in de tweede zin kunnen verwijzen naar deze vormen.
- De term 'belangen' is behouden en is opgenomen in de lijst met nog nader toe te lichten vaktermen.
- De term 'weerspiegelen' is vervangen door 'te herkennen zijn'.
- 'Verbonden zijn aan' is vervangen door 'er zijn aan'.

- Er zijn twee zinnen geformuleerd in plaats van één zin voor een betere leesbaarheid.

Originele doelzin:

D.2

De student onderbouwt met voorbeeldgevallen hoe macht zich manifesteert en kan worden begrensd door democratische en rechtsstatelijke principes.

Voorstel 1 voor herformulering:

D.2

De student toont aan met voorbeelden hoe macht zichtbaar wordt. Hij toont ook aan hoe uitgangspunten die horen bij democratie en de rechtsstaat ervoor zorgen dat er grenzen zijn aan macht.

Voorstel 2 voor herformulering:

D.2

De student onderbouwt hoe macht zichtbaar wordt en hoe democratische en rechtsstatelijke principes ervoor zorgen dat er grenzen zijn aan macht.

Voorstel 3 voor herformulering:

D.2

De student onderbouwt hoe macht zichtbaar wordt en hoe democratische en rechtsstatelijke principes ervoor zorgen dat er grenzen zijn aan macht.

Keuzes bij ons voorstel voor de herformulering van de doelzin:

- Het werkwoord 'onderbouwt' is behouden en is opgenomen in de lijst met nog nader toe te lichten werkwoorden.
- 'Met voorbeeldgevallen' is verwijderd; dit komt terug in de nog op te stellen handreiking voor docenten.
- 'Zich manifesteert' is vervangen door 'zichtbaar wordt'.
- De term 'begrensd' is vervangen door 'dat er grenzen zijn aan'.
- De term 'democratische en rechtsstatelijke principes' is behouden en is opgenomen in de lijst met nog nader toe te lichten vaktermen.

Originele doelzin:

D.3

De student onderbouwt hoe maatschappelijke ontwikkelingen een rol spelen in vormen van macht en besluitvorming en welke bijdrage (groepen) mensen op die ontwikkelingen hebben (gehad).

Voorstel 1 voor herformulering:

D.3

De student toont aan hoe ontwikkelingen in de maatschappij invloed hebben op vormen van macht en besluitvorming. Hij toont ook aan hoe mensen invloed hebben of hebben gehad op deze ontwikkelingen in de maatschappij.

Voorstel 2 voor herformulering:

D.3

De student onderbouwt hoe maatschappelijke ontwikkelingen een rol spelen in vormen van macht en besluitvorming. De student onderbouwt ook hoe mensen en groepen mensen invloed op deze maatschappelijke ontwikkelingen hebben of hebben gehad.

Voorstel 3 voor herformulering:

D.3

De student onderbouwt hoe maatschappelijke ontwikkelingen een rol spelen in vormen van macht en besluitvorming. De student onderbouwt ook hoe personen en groepen invloed op deze maatschappelijke ontwikkelingen hebben of hebben gehad.

Keuzes bij ons voorstel voor de herformulering van de doelzin:

- Het werkwoord 'onderbouwt' is behouden en is opgenomen in de lijst met nog nader toe te lichten werkwoorden.
- De term 'besluitvorming' is behouden en is opgenomen in de lijst met nog nader toe te lichten vaktermen.
- De haakjes zijn weggewerkt bij '(groepen) mensen' en vervangen door 'personen en groepen' om aan te geven dat het om individuen en groepen gaat.
- Het woord 'bijdrage' is vervangen door 'invloed'.
- De haakjes zijn weggewerkt bij 'hebben (gehad)'.
- Er zijn twee zinnen geformuleerd in plaats van één zin voor een betere leesbaarheid.

Originele doelzin:

D.4

De student verkent (eigen) ervaringen met vormen van macht en besluitvorming en verbindt deze met gebeurtenissen in samenleving en beroep

Voorstel 1 voor herformulering:

D.4

De student denkt na over eigen ervaringen en ervaringen van anderen met vormen van macht en besluitvorming. Hij legt de relatie tussen deze ervaringen en gebeurtenissen in de samenleving en de beroepspraktijk.

Voorstel 2 voor herformulering:

D.4

De student verkent ervaringen van zichzelf en van anderen met vormen van macht en besluitvorming. De student legt daarbij de relatie met gebeurtenissen in de samenleving en de beroepspraktijk.

Voorstel 3 voor herformulering:

D.4

De student verkent ervaringen van zichzelf of van anderen met vormen van macht en besluitvorming. De student legt daarbij de relatie met gebeurtenissen in de samenleving en de beroepspraktijk.

Keuzes bij ons voorstel voor de herformulering van de doelzin:

- Het werkwoord 'verkent' is behouden en is opgenomen in de lijst met nog nader toe te lichten werkwoorden.
- De haakjes bij '(eigen) ervaringen' zijn weggewerkt. Zie de toelichting bij A4.
- De term 'besluitvorming' is behouden en is opgenomen in de lijst met nog nader toe te lichten vaktermen.
- Het werkwoord 'verbindt' is vervangen door 'legt de relatie met'. 'De relatie leggen met' is opgenomen in de lijst met nog nader toe te lichten werkwoorden.
- 'Gebeurtenissen in beroep' is incorrect taalgebruik en aangepast in 'gebeurtenissen in de beroepspraktijk'.
- Er zijn twee zinnen geformuleerd in plaats van één voor een betere leesbaarheid.

Originele doelzin:

D.5

De student verkent diens standpunten en ontwikkelt handelingsmogelijkheden bij het uitoefenen van macht en invloed ten aanzien van besluitvorming en beschrijft hoe deze standpunten en handelingsmogelijkheden zich verhouden tot democratische waarden en dilemma's.

Voorstel 1 voor herformulering:

D.5

De student denkt na over zijn eigen meningen over het gebruiken van macht en invloed die gericht is op besluitvorming. De student bedenkt wat iemand mogelijk zelf kan doen om macht en invloed te gebruiken bij besluitvorming. De student beschrijft hoe zijn meningen en zijn ideeën wel of niet passen bij de afspraken die wij in onze democratische samenleving hebben gemaakt.

Voorstel 2 voor herformulering:

D.5

De student verkent eigen standpunten bij het gebruiken van macht en invloed die gericht is op besluitvorming. De student verkent ideeën voor wat iemand mogelijk kan doen om macht en invloed te gebruiken bij besluitvorming. De student beschrijft hoe deze standpunten en ideeën zich verhouden tot democratische waarden en dilemma's.

Voorstel 3 voor herformulering:

D.5

De student verkent eigen standpunten over het gebruiken van macht en invloed die gericht is op besluitvorming. De student ontwikkelt handelingsmogelijkheden om macht en invloed te gebruiken bij besluitvorming. De student beschrijft hoe deze standpunten en handelingsmogelijkheden zich verhouden tot democratische waarden en dilemma's.

Keuzes bij ons voorstel voor de herformulering van de doelzin:

- Het werkwoord 'verkent' is behouden en is opgenomen in de lijst met nog nader toe te lichten werkwoorden.
- Het werkwoord 'ontwikkelt' is behouden en is opgenomen in de lijst met nog nader toe te lichten werkwoorden.
- 'Diens' is ouderwets formeel taalgebruik en niet passend hier. Het woord is vervangen door 'eigen'.
- Het werkwoord 'uitoefenen' is vervangen door 'gebruiken'.
- Het woord 'bij' is vervangen door 'over' om aan te duiden dat de student niet degene hoeft te zijn die macht gebruikt.
- 'Ten aanzien van' is vervangen door 'die gericht is op'.
- De term 'handelingsmogelijkheden' is behouden en is opgenomen in de lijst met nog nader toe te lichten vaktermen.
- De term 'besluitvorming' is behouden en is opgenomen in de lijst met nog nader toe te lichten vaktermen.
- De term 'democratische waarden en dilemma's' is behouden en is opgenomen in de lijst met nog nader toe te lichten vaktermen.
- Er zijn drie zinnen geformuleerd in plaats van één voor een betere leesbaarheid.

Bijlage 1

Begrippenlijst kwalificatie-eisen burgerschap

Onderstaande begrippen zijn geen vastomlijnde definities. Deze begrippenlijst is bedoeld als toelichting op de begrippen en als ondersteuning voor het lezen en begrijpen van de kwalificatie-eisen.

Begrip	Toelichting
Collectieve belangen	Iets wat een groep mensen of een gemeenschap belangrijk vindt. Deze belangen zijn gericht op het nut of voordeel van een hele groep en niet slechts op de belangen van individuen binnen die groep.
Individuele belangen	Iets wat een persoon belangrijk vindt. Deze belangen zijn gericht op het nut of voordeel van iemand en niet op de belangen van een groep mensen of een gemeenschap.
Het principe van gelijkwaardigheid	Uitgangspunt waarin mensen niet alleen gelijk zijn voor de wet, maar in al hun verscheidenheid door anderen met gelijke waardigheid worden behandeld.
Verschillen	Verscheidenheid. De maatschappij kenmerkt zich onder andere door het samenleven van mensen met verschillende achtergronden, gedragspatronen, opvattingen, waarden, belangen en mogelijkheden.
Gemeenschap	Een groep bestaande uit mensen die zich op een bepaalde manier tot elkaar verhouden, doordat ze iets delen of zich verbonden voelen. Denk aan verbondenheid op basis van geloof, taal, familie, tradities, overtuigingen.
Maatschappelijke ordeningen	De structuren en kaders die mensen creëren om het samenleven te laten functioneren, denk bijvoorbeeld aan de manier waarop we economische, politieke, juridische, sociale en culturele systemen hebben ingericht.
Pluraliteit	De erkenning van diversiteit in meningen, opvattingen, behoeften, belangen en identiteiten en het onderschrijven van het belang dat er verschillende perspectieven bestaan.
Regelgeving	Het voorschrijven van regels of wetten door een autoriteit om gedrag te reguleren.
Maatschappelijke vraagstukken	Ingewikkelde maatschappelijke of politieke kwesties waar oplossingen voor gezocht moeten of kunnen worden. Deze kwestie moet een relatief grote groep mensen als ongewenst ervaren. Mensen zijn het vaak niet eens over hoe deze ongewenste situatie opgelost kan worden. Ook is er niet altijd overstemming over de kwesties die als maatschappelijke of politieke vraagstukken beschouwd worden.
Democratische waarden	Aan een democratische rechtsstaat liggen verschillende waarden ten grondslag, onder meer vrijheid, gelijkheid,

	solidariteit, pluraliteit, volkssoevereiniteit, rechtszekerheid en machtscheiding. Een minimum van deze waarden moet aanwezig zijn voor het functioneren van een democratische rechtsstaat. Ook is het van belang dat voldoende burgers deze waarden onderschrijven.
Democratische dilemma's	Tussen democratische waarden bestaat inherente spanning. De waarden kunnen niet allemaal tegelijk in grote mate bestaan. Er moet een afweging gemaakt worden tussen de nadruk op bepaalde waarden.
Democratische en rechtsstatelijke principes	Democratische waarden worden vertaald in uitgangspunten die de basis van de democratische rechtsstaat vormen, dus de principes. Meerderheidsbesluitvorming, rekening houden met minderheden en een toegankelijke rechter zijn zulke uitgangspunten.
In- en uitsluiting	Voor het menselijk samenleven is groepscohesie van belang. Daarbij moeten groepen mensen insluiten om onderdeel van de groep te kunnen zijn. Daar hoort ook bij dat andere mensen uitgesloten worden. Dit hoort bij het samenleven van mensen. Iemand kan in de ene context uitgesloten zijn en in een andere context niet.
Spanning(en)	Bij maatschappelijke en politieke vraagstukken moeten keuzes gemaakt worden waarbij er meerdere waarden en belangen een rol spelen, en die niet tegelijkertijd benadrukt kunnen worden. Dan ontstaat er spanning tussen waarden en/of belangen.
Handelingsmogelijkheden	Kenmerkend aan een democratie is dat burgers mogelijkheden hebben in verschillende contexten (buurt, werk, landelijk en internationaal niveau) om regelgeving te beïnvloeden of morele keuzes te maken en op basis daarvan te handelen bij een vraagstuk. Dit zijn de handelingsmogelijkheden van burgers.
Maatschappijvisies	Over maatschappelijke ordeningen bestaan verschillende visies. Deze gaan onder meer over de ordening van de economie, politiek en samenleving, hoe een goede samenleving eruit ziet en wat daarvoor nodig is. De visies die dit omschrijven zijn maatschappijvisies.
(Mede)zeggenschap	In een democratie is zeggenschap van burgers essentieel. Het betekent dat zij, met anderen, inspraak hebben in wat er in een gemeenschap gebeurt.
Macht	Macht gaat over het vermogen om het handelen van anderen te beïnvloeden. Mensen zetten hiervoor verschillende machtsbronnen in, zoals de kennis die ze hebben, hun bevoegdheden, hun geld of hun sociale netwerk.

Werkwoordenlijst kwalificatie-eisen burgerschap

De werkwoorden hieronder maken deel uit van de ordening van de kwalificatie-eisen: deze vier werkwoorden komen steeds terug in de structuur van deze eisen. De uitleg hieronder is bedoeld ter ondersteuning bij het lezen en begrijpen van de kwalificatie-eisen.

Werkwoord	Toelichting
Onderbouwen	De student laat zien gebruik te kunnen maken van informatie uit bronnen om een concept te beschrijven of met redeneringen aan te geven hoe fenomenen werken.
Verkennen	<i>Verkennen van ervaringen:</i> De student bemerkt en verwoordt welke ervaringen relevant en van betekenis zijn. <i>Verkennen van standpunten:</i> De student bemerkt en verwoordt eigen standpunten en die van een ander.
De relatie leggen met	De student legt uit wat de relatie is tussen opgedane ervaringen enerzijds en gebeurtenissen in de samenleving of beroep anderzijds.
Ontwikkelen	De student breidt eigen mogelijkheden uit om bij te kunnen dragen aan de aanpak of oplossing van een maatschappelijk vraagstuk.